

indeks knjiga

IVAN DOMONKOŠ: »JA BITI«

Matica srpska, Novi Sad, 1973.

Ja biti je zbirka koja daje neku vrstu retrospektivnog uvida u Domonkošev poetiski opus, jer je čine pesme nastale u različitim vremenskim intervalima, pesme, ne posebno stvarane za ove stranice, nego izabrane iz *Ratke i Prečitanih stihova*. Otuda ovu zbirku odlikuje raznolikost u pogledu tematskih i motivskih celina, kao i u poslupku, načinu kazivanja njihovog.

Glavne odlike poezije Ivana Domonkoša ne nalazimo u spoljašnjim, formalnim karakteristikama, niti u nekim neobičnim motivskim spregovima, naprotiv, jednostavnost je njegova opsednutost, a artizam nikako ne zaziva, prevazilazi ga dubokim osećanjem za drhtaj sopstvenog, konkretnog, jezičkog sloja. Običan, svakodnevni jezik, reči, iskazi, to su polja otelotvorenja ove poezije, to je njeno vlastito biće i obris, tu se ostvaruju identifikacija reči i poetskih slika u čijem kontaktu nastaje sasvim specifično poetsko tkanje. Te reči su samo na momente opterećene težinom simboličnosti, većinom, one su čiste i jasne, metalno zvučne, te doticanje sa njima otvara u nama prostore svakočinevnih sopstvenih kruženja koja nas zahvataju. To nije ono što se obično u modernoj poeziji označava »rubom stvarnosti», to jeste sama stvarnost široko uhvaćena poetskim objektivom. Ali, jednostavnost reči, govora, nije končna oznaka ove poezije. Ona se ne zaustavlja na tome. Domonkoš daje sinusoidno gibanje reči, načrto u početnim pesmama zbirke, one naviru snažno, gradeći zgusnutu metaforiku, one se gomilaju, sabiraju, izviru jedna za drugom te imaju za posledicu specifičan dinamizam, nezaustavno slaganje slojeva pesme, jedan neprekidut, dugotrajan dah. Dinamizam pesme, poređ reči, s druge strane, grade i poetske slike koje, kod Domonkoša, nose u sebi svojevrnu moć aktivnosti, kretanja, strujanja. Pojedine pesme ove zbirke u potpunosti potvrđuju Bašlarovu (Bachelder) tvrdnjnu da »svojom novinom pesnička slika daje zamah lingvističkoj aktivnosti. Ona nas uvođi u izvoriste govornog bića«. I, doista, poetske slike Domonkoša imaju estetsku autonomnost koja dovodi do uzdignuća govora. Uzmimo samo nekoliko stihova iz pesme *Nature morte*:

I eto postavši plutajuća kladja
sad svinut u tvom krilu mekom od
sećanja
dugokoren cvet twoje lice se otvara
i nema predela kiše ni ptice da na nji
sleti više.

To je sećanje na reč granu il ruku na
tvom skorelom ramenu
to je mraz boja il glas možda na tvom
vratu
sred rebara devojačko telo il muk
svevremen
k tebi ili od tebe dolazi koren?

Karakteristično za zbirku *Ja biti* je postepeno oslobođanje jezika, neka vrsta rasterećenja pesme od verbalne gustine, što se potpuno ostvaruje u *Havariji*, u kojoj postoji i stanovita težnja za gramatičkim slobodama. To se, takođe, poklapa sa Bašlar-

vom postavkom o poeziji koja se »javlja kao fenomen slobode« i koja je »utelotvorila slobodu u sam jezik«. Već u pesmi *Kontrapunkt*, Domonkoš daje izvesne naznake o promenama svoga pesničkog kazivanja:

Ali vreme je da menjam tok svojoj
pesmi,
vreme da je uozbiljim,
da liči na pesmu svakom znanu i
običnu,
vreme da je od sebe udaljim.

Autorova nova poetska traganja oblikuju jedno, umnogome specifično, biće pesme, u kome pesničke slike iznova ostvaruju svoj posebni dinamizam, a bitno je da u tim relacijama uskršava i nesumnjivo autonoma dimenzija jezika.

Zorica Stojanović

MOMČILO MILANKOV: »JUNAK NASEG DOBA«

»Kairos«, Radnički univerzitet »Radivoj Čirpanov«, Novi Sad, 1973.

Knjiga eseja Momčila Milankova pruža mogućnost ustanovljavanja piščeve poetike koja se delimično otkriva u pristupu delima drugih pisaca ili se iskazuju u konkretnim rezultatima tekstova sintetičkog tipa. Formalno gledano, u ovoj knjizi postoje dve vrste tekstova koji se grupišu oko dva različita središta: prvu grupu čine tekstovi ambiciozne pisani i obuhvataju široku oblast »poslepske« književnosti, zahvatajući u fenomene razvitka moderne književnosti koja ispoljava tendenciju ka objektivizaciji i fragmentarnom, a pisani su pomalo nostalgičnim tonom, jer je piščev senzibilitet i poetski postupak bliži drugaćiju eposi, čime, međutim, nije impliciran nikakav vrednosni sud. Nasuprot ovim tekstovima sintetičkog tipa, drugu grupu tekstova možemo samo uslovno označiti kao eseje, jer je teško odrediti granicu kada prelaze u pripovetku blisku eseju a kada je to memoarska ili neka od novinarskih proza. Upravo u ovim tekstovima, koji su pretežni, sadržana je glavna vrednost i zanimljivost ove knjige, a objedinjuje ih zajednička gnoseološka pozicija eksplicitirana u uvodnom tekstu *O savestti oka*, koji je programski. Najašetite, ta pozicija mogla bi se izraziti kao uverenje o pluralizmu entiteta jednog predmeta. Ilustrativan je, u tom smislu, zapis autora o smeni projekcija koje je doživeo na jednoj izložbi skulptura, gde mu se glava jedne Murevo skulpture činiščudno draga, pitoma, skoro džinijevski smešna kada se posmatra, polukoso sa leve strane. Samo korak na njenom anfusu ona postaje groteskno glupa sa svojim razjapljenim čeljustima. (...) Sledeci ugao sagledavanja donosi nov doživljaj (...) itd. Posmatranje se konkretnize kao stvaranje, opredeljenjem za jedan ugao posmatranja stvara se i nova realnost predmeta. Ovaj piščev prošede najpotpunije se ogleda u esejima o Veljku Petroviću i Mileti Jakšiću (mogu se uspostaviti relevantne veze između proze Momčila Milankova i pripovedačke ove dvojice pisaca) opredeljenjem za pristup kroz jedan konstrukcijski elemenat: opis prirode. Upravo takva mesta, koja su u delu ušla kao literarna poštalicu, opšte mesto ili konstrukcijski elemenat, često najuverljivije informišu o vremenu u kome je delo nastalo, a kako vreme prolazi ta mesta postaju sve zanimljivija. Pisac daje i nomenklaturu tih malih znakova koji otkrivaju nove vidike; to su: »Uspurni portreti, detalji kakvog pripredela, prolećni oblaci, ptice, zvonici, drevne statistike, natpisi na nadgrobnim spomenicima, posvete (...). Ta mesta-svedočanstva propričena su reminiscencijama i daju zanimljiv uvid u jedno vreme drugačije od našeg.«

U tekstovima koji su tematski grupisani oko problema moderne književnosti, ovaj prosede ogleda se na drugom nivou: deskribuje se način prikazivanja predmeta u proznim tokovima moderne zapadne književnosti.

Postoje, zatim, tekstovi koji nisu obuhvaćeni ovakvim pristupom Milankovićevoj knjizi (ali mu i ne protivreče), a koji se mogu označiti kao piščeva razmišljanja o savremenim i aktuelnim problemima naše književnosti i kulture — o šudu, o temama; kao što i sam naslov knjige (pomalio komercijalan) upućuje na nešto drugačiji pravac interpretacije od onog koji je sproveden u ovom tekstu. Indikativni su u tom smislu termini u kojima se pisac iskazuje, u kojima misli, jer su česte sintagme koje se nalaze u sferi pojma posmatranje i klučno su polazište sa koga se pisac spušta u središte dela i tako ga određuje, te bi jedna doslednije sprovedena analiza o frekventnosti pojedinih reči dovela do istih rezultata. Ova knjiga biće od dragocene pomoći budućim tumačima proze Momčila Milankova za uspešnije prodiranje u entitet njenog dela.

Nikola Grdinic

TODOR STEVANOVIC: »ŽVALE ZA OBIĆNE UZDE«

»Prosveta«, Beograd, 1973.

Todor Stevanović je slikar i to treba imati u vidu kada se čita ova knjiga. Viđeno i beleženo onako kako je viđeno, imajući doživljavanje sveta prisutno je gotovo na svakoj stranici. Odato je prestatao samo jedan korak do literarne transformacije sredstvima vizuelne i grafičke literature: literature, zato, jer Stevanovićeva knjiga nisu pesme, nisu ni priče, ni slike; ova knjiga sadrži u sebi sve elemente ovih literarnih vrsta i vanliterarnih istovremeno. Ali, pesnikovi eksperimentalni tekstovi nisu samo u sferi vizuelnog pesništva sa sve tri njegove dimenzije. Istina, verbalno-vizuelno postizano je ovde isključivo rečima okrenutim posebnim putem ka stvaranju simbolične predstave čitaocu ili »verbalno-vizuelne metafizičke konstelacije«.

Tako reči u ovim psmama-pričama nisu ostale samo u verbalnoj upotrebi već i u vizuelnoj i tako postizale novu funkciju i dimenziju u komunikaciji sa čitaocem. Pesnik i slikar, Todor Stevanović pokušao je da iz čaire endoliterarne izražajnosti potraži nove oblike izraza izvan lingvističkog ili tradicionalnog terena literature mada se može slobodno reći da su stranice knjige *Žvale za obične uzde* i leksički bogate. Jedan deo pesnikovih nastojanja u pomenutom pravcu pripada spacijalizmu ili prostornoj poeziji sa njenim varijantama — foničnom i semantičkom (str. 97, 98, 99 itd.).

Endoliterarno, tradicionalno i lingvističko, uobičajenu naraciju i deskripciju, Stevanović je ogolio do beleženja činjenica, faktografskog i samog imenovanja svega čega se dotakao da bi time dao zamahu ponutim inovacijama. Ali nadasve, autor je umeo da pripoveda, a njegova naracija vuče sokove živog pripovedanja i prepričavanja narodnih predanja, legendi i bajki. Stiče se utisak da su slikarevi tekstovi, u stvari, skice za nenaslikane slike — pa bismo mogli reći da je autor beležio i neizvršene svoje slikarske namere. U predstavljanju života na svetu Stevanović se našao razpet između slikara i piscu prožimajući slikarsko literarnim, s književno grafičkim. Pomirenje ta dva kreativna čina umetnosti jeste knjiga *Žvale za obične uzde*. Delo i počinje autorovom namerom izraženom već na prvoj rečenici: »... napraviču đavolski sporazum sa suncem i zemljom«. Dovoljno je pročitati poslednju stranicu knjige pa videti da su ambicije autora bile velike ali ne i u skladu sa sposobnostima. I zaista, već na prvoj, pomenutoj strani, srećemo se sa većim životom između žedi ispucale zemlje, sunca i kiše. Sledi flora i fauna, često